

TRASHUMANCIA
**NOMADEN
VAN
NAVARRA**

Spaanse herders lopen al eeuwenlang met hun geiten en schapen van noord naar zuid en weer terug. In de zomer is het te heet en te droog in het zuiden en zoeken ze groene weides op in het hoge noorden. In de winter is het daar weer te guur en lonkt het zuiden. Fotograaf Jolande Schotten raakte gefascineerd door deze veetrek, de *trashumancia*, en zocht de herders op. TEKST EN FOTO'S JOLANDE SCHOTTEN

Het is 17 september, de dag voor La Sanmiguelada. Ik sta aan de rand van de Bardenas Reales, een bijzonder en onherbergzaam gebied in het zuidoosten van Navarra. Het late zonlicht schildert alles warmgoud. Er staat een pick-up met daarin een schaap en twee pasgeboren lammetjes, de eerste van dit nieuwe seizoen. Normaal worden lammeren eind oktober of begin november geboren en deze zijn dus vroeg, maar ze zien er voldragen en kerngezond uit. De lammetjes behoren tot de kudde van Angelmári, die vanuit de Valle de Roncal in de Pyreneeën naar hier is komen lopen. Achter aan de kudde loopt Alberto. Ze zijn op steenworp afstand van de eindbestemming van die dag, daarom heeft Alberto ruim tijd voor een praatje. Hij is geen herder maar een gepensioneerde kinderarts en hij loopt de tocht al jaren voor zijn plezier mee. Acht nachten hebben ze met anderhalfduizend schapen en enkele geiten (die enorme bellen dragen) onder de blote sterrenhemel geslapen.

Herdersauto's

Enkele dagen eerder, in de Valle de Roncal, staat Alba me te woord bij het Oficina de Turismo in het dorp Roncal. Ze vertelt over Lorenzo, die aan het einde van de vallei een kudde van tweeënhalfduizend schapen bezit en raadt me aan naar hem op zoek te gaan. In de schemering zet ik aan de rand van een mooi gelegen camping, waar vooral bergsporters verblijven, mijn tentje op. De volgende ochtend rijd ik omhoog, tot boven de boomgrens, en heb daar een prachtig uitzicht over de groene vallei. Terwijl een twintigtal koeien luid bellend langs m'n auto sukkelt zie ik schuin beneden iets bewegen: een kudde schapen komt mijn richting uit. De sympathieke herder heet Diego en hij vindt het direct goed dat ik een stukje met hem meeloop. Hij is met zijn kudde op weg naar Burgui, het lagergelegen dorp waar hij vandaan komt, om de dieren daar tijdens de herfst en winter te laten grazen. Pedro, een gepensioneerde herder die nog steeds een aantal schapen bezit, komt Diego helpen om de vangrails te verplaatsen zodat de schapen de weg over kunnen. Hij biedt aan om me naar Lorenzo te brengen en even later rijden we in zijn stokoude Seat (zo'n vierkant blikje uit de jaren tachtig dat ik heel lang geleden vaak huurde en waarmee je ook toen prima door de Spaanse bergen kon crossen) nóg hoger, tot hij me in de

verte op een enorm aantal schapen wijst. Als hij dat niet gedaan had zouden ze me misschien niet zijn opgevallen, zo gecamoufleerd grazen ze tegen de stenige heuvelachtige achtergrond. Pedro vindt het wel gezellig samen. Hij vertelt dat hij ongetrouwd is, dat heel veel herders ongetrouwd zijn, omdat ze vaak en lang van huis zijn. Ik stap uit en wandel in de richting van de enorme kudde. Als ik terugkom is Pedro in gesprek met een man in een auto, het blijkt Lorenzo te zijn. Lorenzo houdt zijn kudde vanuit de auto in de gaten. Zo had ik het mij niet bepaald voorgesteld en ik denk aan Diego, die iets verderop met de herdersstaf en een plunjebaal met proviand naast zijn schapen loopt.

Cadeautje van de koning

Lorenzo vertelt dat hij dit jaar later zal vertrekken en pas over tien dagen zal afdalen naar de Bardenas Reales. Hij zal de Pyreneeën gaan missen, de groene vallei en het weidse uitzicht hierboven op de bergen... daar beneden is het hem vaak te heet. Maar hij moet hier voor de sneeuw valt weg zijn. Met herders en honden en tweeënhalfduizend schapen negen dagen lang te voet door de bergen en de velden afdalen, het lijkt me een enorme maar prachtige klus! De Valle de Roncal, een afgelegen vallei in Navarra, is heel erg mooi, vooral als je van bergen en wandelen houdt. Door de groene vallei slingert de rivier Esca langs zeven stoere en idyllische middeleeuwse dorpen. In het dorp Roncal liggen weelderige moestuinen goed beschermt tussen robuuste huizen. Schapen, koeien en bosbouw waren en zijn er nog steeds erg belangrijk en in het verleden, met name in oorlogstijd, was smokkel dat ook. De schapenkaas van dit gebied is wereldberoemd. Het schijnt dat je er ook goed kunt skiën en ook prachtig kunt langlaufen. Ook daarom moeten de herders zorgen dat ze op tijd weg zijn. De Valle de Roncal is een van de 22 *congozantes* die gezamenlijk recht hebben op het gebruik van de Bardenas Reales. De Bardenas Reales, door UNESCO erkend als biosfeerreservaat, heeft namelijk geen eigenaar. Vroeger behoorde het toe aan de koning, die vanaf de 9^e eeuw het eeuwigdurende en exclusieve recht (of eigenlijk 'genot', *goce* in het Spaans, vandaar de naam *congozantes*, 'medegegenieters') van gebruik schonk aan uiteindelijk negentien omliggende dorpen, een klooster en twee Pyrenese valleien, als tegenprestatie voor verleende diensten. Deze valleien zijn de Valle de Roncal en de Valle de Salazar.

LANGS DEZE PAADJES ZIJN TALLOZE OVERBLIJFSELEN VAN DE IBERISCHE CULTUUR TE VINDEN

Wol en lamsvlees

Op 18 september viert men La Sanmiguelada, de dag dat de herders de Bardenas Reales na een zomerperiode van enorme hitte en droogte weer mogen betreden. Normaal zijn er in de omliggende dorpen dan feesten, in 2020 is dat vanwege covid een sobere gebeurtenis. Is dat de reden dat meerdere herders pas later zullen arriveren? Ik weet het niet maar wil er wel graag bij zijn dus rijd ik verder naar beneden. Hoe graag zou ik de Cañada Real de los Roncaleses volgen, een eeuwenoude route voor kudde naar en van de Bardenas Reales. Het is een van de Spaanse routes die door de *trashumancia* zijn ontstaan. Vroeger werden schapen voornamelijk gehouden vanwege de wol. Door de komst van alternatieve materialen namen het belang en de prijs van wol af. Toen werd lamsvlees (*cordero*) belangrijker. Het eten van vlees is echter minder vanzelfsprekend geworden, ook in Spanje. Bovendien kiest men vaak voor goedkoper varkens- en kippenvlees, want door de extensieve vorm van veeteelt is lamsvlees prijzig. Het aantal kudde is daardoor enorm afgenomen en de eeuwenoude routes worden nu veel minder door herders gebruikt. Deze routes vormen een enorm uitgebreid systeem van paden. Herders weten waar de plekken zijn waar de schapen kunnen rusten en drinken, waar ze het vee voor de nacht kunnen verzamelen en waar ze zelf kunnen overnachten. Langs deze paden en paadjes zijn talloze overblijfselen van de Iberische cultuur te vinden, zoals bruggen, forten, dorpen, waterbakken, fonteinen, kapelletjes etc. Als wandelpaden zijn ze erg in trek.

Geen vetpot

Gelukkig is het gebied waar ik doorheen rijd ook prachtig. Na de frisgroene vallei volgen de gortdroge maar intens goudgele heuvels. Een kerk kan voor mij niet eenvoudig genoeg zijn en ik passeer hier werkelijk enkele juwelen. Dan is daar het dorp Carcastillo, een aantal kilometers vanaf de Bardenas Reales en een van de 22 con-

DAN KOMT ER EEN MAN OP MIJ AF DIE OVERTUIGEND UITLEGT DAT WATER SLECHT COMBINEERT MET BROOD EN VET. RODE WIJN HOORT ERBIJ

gozantes. In een gehucht er vlakbij neem ik mijn intrek in een klein en fijn hostel. De eigenaren zijn bevriend met Javier, een herder die in hetzelfde dorp woont en zijn kudde in deze regio hoedt. De volgende ochtend loop ik met Javier en zijn honden Ares en Niebla naast zijn kudde door de velden. Javier ontkent wat Pedro heeft gezegd en zegt dat veel herders wel getrouwd zijn, ondanks dat ze vaak lang van huis zijn. In de buurt is ook een vrouwelijke herder. Ik denk aan zeelui, van wie de meesten toch ook een gezin hebben. Zonder te klagen vertelt hij verder dat de meeste herders het financieel niet gemakkelijk hebben. Hun kinderen kiezen een ander beroep of gaan liever studeren. De eenzaamheid trekt ze niet. Toch is die eenzaamheid veel minder dan vroeger, want elke herder heeft een mobieltje. Javier heeft het er af en toe maar druk mee.

Proosten met de burgemeester

Na de siësta ga ik opnieuw richting de Bardenas Reales en daar tref ik dus kinderarts Alberto en de kudde van Angelmári. Alberto laat weten dat ze de volgende ochtend om 8 uur het park zullen binnengaan. Op 18 september sta ik voor achten bij de ingang met het enorme standbeeld Pastor Bardenero. De zon is nog niet op. In totaal zijn er ongeveer 25 mannen en vrouwen en dat is heel veel minder dan anders. De kudde van Angelmári is dit jaar de enige die klokslag 8 uur de Bardenas Reales zal binnengaan.

Het schaap met haar lammeren staat afgezonderd. Ze lijkt te twijfelen, ze wil bij haar jongen blijven maar de kudde trekt ook. Dan pakt Angelmári de lammetjes resoluut bij hun pootjes en brengt ze naar een pick-up. Het moederschaap loopt achter haar blèrende kroost aan. Angelmári gooit de lammetjes zonder pardon achter in de bak en laat het schaap in verwarring... uiteindelijk gaat ze op een drafje terug naar de kudde. Later zal ze weer met haar jongen verenigd worden, om ze te zogen. Om 8 uur precies klinkt een geweeschot en daar gáát de kudde.

Kort daarna verschijnt een enorme pan met *migas*, het herdersvoedsel bij uitstek. Ook voor mij wordt een bord opgeschept en zo eet ik nog voor halfnegen 's ochtends een zeer calorierijke hap van oud brood en lamsvet. Wat ik wil drinken? Doe maar water. Dan komt er een man op mij af die overtuigend uitlegt dat water slecht combineert met brood en vet. Rode wijn hoort erbij. Ik denk aan het tijdstip en het feit dat we ver van de bewoonde wereld zitten, waardoor ik nog een stuk met de auto moet rijden. Zoals bijna iedereen daar trouwens. De sympathieke, gastvrije man dringt aan en ik laat me overtuigen. Hij blijkt de burgemeester van het nabijgelegen dorp te zijn. Samen proosten we op La Sanmiguelada! ■

